

Radu Budișteanu

În Secolul Luminilor Stinse

PARTEA ÎNTÂIA: ÎNCHISORILE REGALE.

La vremea primei mele arestări aveam treizeci și cinci de ani, o sănătate bună, o familie, o carieră (multiplă: avocat, ziarist, conferențiar, fost deputat; mă îndreptam spre o catedră universitară). Aparținând unei familii de vită veche, situația mea materială era totuși, mediocră, dar aveam în Barou locul meu bine stabilit și promisiunile momentului se realizau prompt. Scurta etapele. Înscris în Barou puțin după 21 de ani, eram ales de la început prim secretar al Conferințelor de stagiu, apoi, la 33 de ani, membru al Consiliului de disciplină, fapt fără precedent în istoria Baroului nostru și, doi ani mai târziu, Vice-președinte al Uniunii Internationale a Avocaților, în Congresul de la Paris din 1937, onoare pe care o declinasem în favoarea unui fost decan, membru al delegației noastre, căruia de altfel nu-i datoram nimic. Eram foarte tânăr, puteam aștepta. Nu avusesem în vedere negațiunile vieții care așterneau în fata mea un parter falacios, unde pietricelele luceau cu focul diamantelor.

Mediile sociale pe care la frecventam mă apreciau, persoana mea exista.

Familia mea se număra printre familiile deosebite ale țării, ascendența mea mergea până în Evul Mediu și numele ce puteam evoca deopotrivă vechime, probitate și merit. În același timp noblețe de robă „și noblețe de spadă”, pentru a vorbi limbajul timpurilor duse, găseam în amândouă ramurile mele de viață mai multe generații de avocați, de magistrați (tatăl meu, bunicul, străbunicul), generali de înalt comandament în timp de război, formați în marile scoli militare ale streinătății, G-ral C. Budișteanu, G-ral I. Culcer, oameni de litere (ca mama), oameni politici (miniștri, deputați, senatori, primari, prefecți), unii frecventând Curtea, toți societatea.

Femeile din familia mea erau, cele mai multe, frumoase, inteligente, cultivate, rafinate, cunoscând bine Occidentul, ducând o viață de distincție și de elegantă, cu un strop de frivolitate spumegândă,

proprie secolului ce se sfârșea. Copiii erau supravegheați de mama, dar ca să-i crească era totdeauna lângă ei o guvernantă de la Paris sau din Lausana, sau o „fraulein” cu nostalgii vieneze. Câteodată, bavareze. Rar, „nurse” engleze.

Bărbați și femei aveau stil. Călătoreau mult. Aveau echipaje, mașini mai târziu, case bine ținute, moșii venind de departe în familie, câteodată adevărate domenii. Multi din înaintași se îmbrăcau în streinătate, domnii aveau alură, pentru doamne rochiile de seară veneau de la Paquin, bijuteriile de la Nissa, uneori de la Rue de la Paix. Această societate n-avea doar false luciri. Deseori, străluciri. Nu numai aspectul amețitor al metalului pretios, ci contra-valoarea socială a opulenței. Cuvioasa Sfânta Paraschiva din Pitești ruda din stirpa mamei Ottetelisanu. Înălțau biserici, Sf. Ilie din Craiova, fondau spitale, mâna întinsă spre săraci. Fundațiile lor sunt încă în picioare; de asemenea unele din casele sau culele de pe moșii, cea mai veche în Budeasa Argesului datând din 1598, lucru rar în această țară, pradă tuturor invaziilor și, în picioare, deasemenea, înaltele cruci de piatră ale veacurilor trecute și necropolele sau monumentele funerare mai aproape de epoca noastră. Suntem, pentru noii stăpâni ai Țării, o familie care n-a făcut decât rău colectivității naționale, dar, dacă pământul nu se sfarmă, rămâne tare sub pașii lor impuri, aceasta se datorează faptului ca morții de ieri susțin cu măreția lor pașii care îi apasă fără să-i poată strivi.

Nu numai luciul, sclipirea, strălucirea, dar și linia dreaptă, fermitatea, așa zice dârzenia caracterului, au condus această familie prin verzi pajști, desigur, dar și prin aspre cărări ale vieții, în certe epoci, cele mai grele, spre vârf. Nici platitudini către unii, nici arogantă față de alții. Egali cu ei înșiși și venind de departe, în înflorire sau în pismase soartă, legătura cinstită de oameni din trecut, tatăl punându-și mâna în mâna fiului său, simbolic depozit al prerogativelor, dar mai ales al îndatoririlor de viață al stirpei întregi. Aveau, bătrânii, arta de a ști să prețuiască viață și încă una, superioară acesteia: de a face simțită această prețuire. Nu manifestau nici pasiune, nici dispreț. Izbucniri, niciodată. Aveau darul înăscut al distanței în același timp cu acel al atracției caracterelor drepte. – și msura, în special în ramura de viață a tatei, unde „noblețea de robă” acoperea vulgarul vieții.

Debutasem în viața juridicaria și publică în calitate de secreter al unuia dintre profesorii mei de la Drept, Mircea Djuvara, trecând apoi, de două ori, ca Sef de Cabinet la ministerul de Interne prin relații de familie cu Gh. Tătărescu și ocupând ceva mai târziu, pentru un timp, (exact cât a trebuit pentru a da un foarte greu examen, luat printre primii), un scaun de magistrat la tribunalul Capitalei. Debut pe care l-am vrut fără durată, dar care a constituit o experiență, ceea ce a avut un sens în sine.

Paralel cu studiile mele de Drept care ma interesau cu inegala moderație și pe care le urmam mai ales din obligație de tradiție familială, ceea ce reprezenta pentru mine mult mai mult interes și infinită plăcere erau cursurile Facultății de Litere și Filosofie, unde am trecut examene de psihologie și logica, de sociologie, de estetică, de istorie a Filosofiei, de istorie a Artei, tot acest ansamblu de discipline intelectuale formând instrumentul cunoașterii, neoferit de Drept. și am căutat și pe Dumnezeu la teologi. „und leider! auch Theologie studiert”. I-am găsit foarte discreți în cercetările mele asupra universalului „Nous” și asupra transcendentalei „Hochma”, învățată de mine din viață prin încercările ei. Am fost foarte nefericit în vremea aceea, fiind obligat de Tata sa lucrez ca mic funcționar ca sa am un ban în buzunar. Aceasta îmi lua nu numai din timpul destinat studiilor, dar îmi producea și un sentiment de umilința mie, tânărului mândru de a fi trecut bacalaureatul primul ex aequo cu Ionel Mota, I. Florian și Gh. Stefan, ca elev al unuia din cele mai bune licee ale Capitalei, Sfântul Sava, de a fi obținut premiul Ligii Culturale pentru cel mai bun elev, și de a fi fost într-atâta apreciat de către camarazii mei de studii, încât mă aleseseră președintele Asociației grupând toate societățile literare și științifice ale liceelor din Capitală¹). Vanitas. Adevărat, dar la 18 ani nu discerni, din fericire, amara vanitate a lucrurilor de pe pământ. Studiam filosofia, dar nu ajunsesem la capitolul Neantului și la teologie nu eram încă decis să traesc cu Sfântul Ilie în grota sa de pe Carmel pe care n-o vizitasem încă. Citeam „Gorgias” și, cu Aristot, îl urmam în Agora pe „Zoon Politikon”, spiritual căutând „VERBUL”, care anima totul. La vârsta mea planam deasupra muritorilor. Tata avea dreptate arătându-mi pământul. În pământ aveam să-mi sap trainice gropnițe, înconjurat de șerpia lui Laocoon.

Îmi dezvălui conținutul al sertarelor memoriei, adesea atât de crudă prin fidelitatea ei. Fie ea binecuvântată! Nimic nu-i mai greu de înțeles ca un copil, mai ales când e al tău.

Mi-am desvârsit studiile juridice la Academia de Drept international de la Haga dominată de Christul Anzilor, (în 1926 și Bursa Carnegie în 1927), și la Paris la Institutul de Înalte Studii Internationale al Facultății de Drept, luându-mi Diploma întâiul, deasemenea în cadrul cursurilor și conferințelor de Agregatie, accesibil exclusiv francezilor, unde am putut, totuși, lucra printr-o autorizație specială a Profesorului Louis Le Fur²), înaintea căruia am dezvoltat „Die Theorie der Kompetenz-Kompetenz” a Profesorului Triepel. Triepel, Kelsen, Verdross și atâția alții la Haga; Louis Le Fur, Geouffre de La Pradelle, Alejandro Alvarez, Politis, Basdevant, Tibal, Niboyet, Sibert și câți încă la Paris, iată în memoria mea recunoscătoare câteva nume numai figurând pe lista de aur a acestei epoci ce se voia intelectuală. Va fi greșit? Pentru a fi greșit, a fost

nimicită. Pentru a fi avut dreptate, lumea încearcă s-o reclădească. Logica vieții e contradicția. și cruzimea: este o cruce pe Golgotha.

Nu-mi terminasem încă studiile aceste studii în streinătate din strălucirea cărora voi trăi mai târziu ca din lumina unui templu anticcând m-am căsătorit. Soția mea, o Diană de Parma, pe care Stendhal n-o prevăzuse, era o elevă a lui Bourdelle, ea însăși de vită veche. Frumoasă, catolică, trăindu-și viața, dar înclinată spre sanctuare și misterele lor, adorând Frumosul.

— Va multunesc, Domnule Profesor, dar eu mă-ntorc în tara mea”.

Am pornit mâna, în mână parcurgând Luvrul, Dresda, San Marco, Pötlingberg sau amintirile mele despre măslinii din Gethsemani, până la poarta pușcăriilor mele unde Dante nu-și săpase încă pentru noi al sau „lasciate” și unde m-așteptau profunda mizerie și nădejdea sublimă. Îmi lăsam sub cerul întunecimilor părinții, soția, copiii culegând roze mistice și spini tereștrii si, cred, pe Isus plângând pe cruce această umanitate, patrimoniul al călăilor. Mielul pascal e sortit pieirii, îmi pare.

Cât de bun se face omul când te crede mai rău decât el! Pentru unii bunătatea e fiica fricii.

Îmi dezvălui conținutul sertarelor memoriei, adesea atât de crudă prin fidelitatea ei. Fie ea binecuvântată!

Ce-ar fi inteligenta fără memorie și inima fără uitare!

Suntem în primăvara anului 1938. În acea seară, înainte de a ne duce la culcare. – era ajunul Duminicii Floriilor- 16 Aprilie, privesc cerul înstelat. Sunt mulțumit, căci în zori voi pleca, împreună cu soția mea, fiind invitat să tin o conferință literară într-unul din centrele de mare tradiție intelectuală al țării, la Sibiu. – unde se strângea un fond pentru ridicarea unui bust lui Eminescusituat destul de departe de Capitala. Îmi plăcea sa vorbesc în public. Pledoariile și conferințele, congresele internationale, erau „magna pars mei”.

(în curând voi cunoaște o alta fata a lumii în care cei vii, învăluți în tăcere, erau asemenea morților).

Iubeam cuvântul, scrisul, cărțile, Verbul care la antici însemnează Armonie; la moderni, Frumosul; în Biblie, Dumnezeu; la om, Adevărul; la ne-oameni minciuna.

Notele conferinței sunt clasate pe birou, mașina așteaptă în garaj. Totul este în ordine. Mă duc să-mi îmbrățișez copiii. În pace cu Dumnezeu și fără conflicte cu oamenii, adorm liniștit.

La trei noaptea suna la scară. Erau agenții guvernului, prezidat de Sanctitatea Sa Patriarhul Miron în persoană3), care veneau să ma aresteze în timpul spre această duminica sfântă. Nu descindeau din vârfurile înSORITE către care ar fi trebuit sa ma îndrept în curând. Năvăleau la mine din subsolurile tenebroase ale politiei politice (ar trebui

să spun mai curând ale politiei criminale) ca să mă facă să urc Calvarul, așa cum se va vedea când voi povesti crimele lor.

— De ce eram vinovat? Le stăteam în cale și, astfel fiind, trebuia într-o zi să dispar așa ca mulți alții din generația mea. Morții se duc repede. Despre cei care au fost asasinați în celulele lor, cine mai vorbește? Nici o amintire, în afară poate de amintirea calomniei, acest „monstrum horrendum” evocat de Virgil fără a-l fi cunoscut.

Percheziția durează mai mult de două ore. Se percheziționează în special biroul meu, dosar cu dosar. Negăsindu-se nimic cu caracter sedișios pentru a se putea avea, totuși, niște „dovezi” (!) împotriva mea, chestorul și agenții lui îmi ridică decretul de decorații de cercetaș de război (poate cineva să fie mai idiot?), dar trec, fără să-și dea seamă pe lângă procura în alb pe care mi-o dăduse seful mișcării de opoziție al cărei deputat fusesem, Căpitanul, și care va fi ucis în pușcărie (poate fi cineva mai orb?). Voi descrie exact noaptea de 29 Noiembrie 1938 de la Râmnicul-Sărat și tot ce a mai fost din neamul nostru într-o stărpire noastră, patrioți români.

Semnătura în alb a liderului politic, al cărui asasinat era de pe acum decis, ce nemaipomenită dovadă pusă la dosarul lui și la al meu în josul unui text criminal cum știau să fabrice experții Siguranței Statului! Ramurile acestei nopți de Florii au acoperit documentul. În curând vor acoperi viața mea, ceea ce mai rămânea din ea, mizeria de a trăi mocnind sub scânteia de sus.

Spun chestorului care conducea banda sa de operații nocturne:

— Mulțumiți din partea mea ministrului de Interne pentru această arestare și amintiți-i că tatăl meu fiind procuror nu l-a arestat pe al lui într-o afacere nu de prezentă politică, ci de absentă delictuoasă de monedă publică grea și sunătoare. I se va transmite acest salut, cu valoare de simbol.

Trec în camera copiilor. Dorm somnul candid al vârstei lor. Îngerii le tes un val de puritate. Ultimul care le mai era dat. Copilăria lor se va sfârși în această noapte. Ca și familia. Suferința este în turburarea întregii lor ființe plină de inocența vârstei. Ah, mizerabilii, careucid sufletul copiilor! Se numesc frații noștri, oameni, câteodată chiar conducători ai umanității. Dar atunci criminalii, brutele, demonii cine sunt? Ei sunt, acești Irozi moderni.

Liniștesc pe „Fraulein” îngrozită. Îmi strâng la piept soția. Înfruntau vitează, nu plânge. Ii strig din stradă:

— Ce cer minunat. și ce sărbători. Sărbătorile Patriarhului! Ce lumină neagră a răspândit în juru-i trimesul Diavolului investmântat în odăjdii sfinte. Rege borgian, Patriarh luciferic, tineretul nației în gropi și în celule: România din anul 1938.

Înconjurat de escortă iau coltul străzii. Schițez un gest de adio către natura senină ca marmorele antice. Ma așteaptă o mașină neagră. Sunt împins înăuntru. Nu, nu voi mai tine conferința mâine. Voi da audiență celulelor, cătușelor, zăvoarelor, brutelor și înjurăturilor lor, insomniilor, frigului și foamei, păduchilor și pestilentelor, la tot ce este abject, murdar și josnic, Zeița Suferinței, care este, totuși, măreție. Să știi să o descoperi plătind drept preț, câteodată cu viața.

Am fost condus într-o sala mare și goală, unde aduceau unul după celălalt arestații. Se întâmplară și unele confuzii de nume și de persoană. Se lucrează repede la politie, mai ales noaptea!

Când sala de reunire forțată s-a umplut, inimile s-au strâns și limbile au amuțit, am fost mutați în dormitorul unui liceu, probabil pentru a ne da posibilitatea să ne refacem mai bine studiile liceale. Deținuți într-un liceu! (Mihai Viteazul). Ne instruiam într-adevăr citind regulamentele: „Elevii se vor spăla obligatoriu în fiecare dimineață pe față și pe mâini”. În ce privește igiena ar fi putut fi ceva mai bună! Nu în închisoare și nu pentru noi. Când dictează mârșăvia morală, urmează murdăria fizică. Murdăriile umane se înrudesesc împreună. Puritatea poate fi murdărită. Murdăria nu poate niciodată fi purificată.

Încerc să ma topesc în colectivitate, eu, individualistul voit disciplinat; dar viața sufletului meu nu-mi înlesnește eforturile. E paradoxal: prin profesiunea mea, prin activitatea mea publică am fost evident omul colectivității. Era aparenta socială. Dar adevărata față a ființei mele, era unicul, solitarul, cel fără pereche. Eram ca o undă liniștită în fundul unei mări agitate. N-o descopere decât cel ce se scufundă.

În această cavernă a lui Platon rămân egal cu ceilalți și mai ales cu mine însumi. Nu este egoism, căci întind camarazilor mei o mână frățască; și mai puțin arogantă, fiindcă nu jignesc pe nimeni. În străfundul meu nu ma adaptez. Mă amestec fără a mă confunda, Astfel, sufletul meu solitar, resimte cu mai multă putere loviturile ce-mi sunt date. Compania celorlalți atenuează nenorocirea. Trebuie s-o trăesti singur ca s-o cunoști cu adevărat. Nu amestecați niciodată esențele vieții. Loviți, loviți mereu, ma veți face mai tare. Învățătura nenorocirii!

În seara aceleși zile suntem urcați în doua autobuze care pornesc spre o destinație necunoscută această destinație necunoscută care este una din regulile negre ale detențiunii („transportul de noapte este interzis”, spun regulamentele penitenciarelor)- noaptea totul se poate întâmpla, chiar să întâlnești asasini plătiți.

Asasini oficiali ai unui Stat european din secolul XX, ale cărui principii constitutionale și ale cărui instituții proclama imperatiile imuabile ale dreptului, ale justiției, ale suveranității persoanei umane. Un Stat în care domnește „prin gratia lui Dumnezeu” un rege și în care

guvernează în acest moment capul Bisericii, ad pessimam în gloriam Dei, unde asasinii sunt plătiți din budgetul Statului și cu sângele victimelor, așa cum va fi cazul câteva luni mai târziu, ofițerii jandarmeriei acceptând pentru blidul de linte din Evanghelie, asezonat cu avansare, remunerare specială și impunitate oportuna. Acel „Jus vitae necisque”; coborâm doar din Romani!

În zorii dimineții următoare ne adăposteau zidurile vechii mânăstiri ridicată pe o stâncă, amestecând ceata secolelor cu boarea trecerii noastre pe pământ urma pașilor sfinților și amintirii martirilor, sub razele mistice ale aurului icoanelor. Era ca simbolul vieții veșnice, Tismana.

Am fost găzduiți acolo timp de trei săptămâni, fără cea mai mica grijă de organizare și în plină panică a gazdelor noastre în reverendă care, fără a merge până a-și însuși forma politică a Mișcării noastre, al cărui fond național și tradițional era pe măsura legămintelor lor terestre, ne-au tratat în cele din urma, ca pe niște frați oprimați și nu ne-au interzis nici intrarea în biserică, nici accesul la inima lor. Oamenii de la putere ne izolau de societatea umană. O înlocuiau cu rugăciunea. Ne rugam mult. În comun sau fiecare pentru sine, cu voce tare sau în șoapte abea perceptibile, în plină lumină a lumânărilor aprinse pentru slujba sau într-un colt întunecos, martor al timpului care trece și a atâtor fărădelegi, ne rugam. Ne rugam cu umilință, cu sinceritate, cu simplitate, așa cum se roagă oamenii de la tara în timpul furtunii. Nu ceream nici răzbunare, nici justiție, nici vreunul din bunurile pământului. Rugăciunea pe pragul acestei vechi mânăstiri nu era o implorare. Era o cale de rubin și de flăcări deschisă spre Dumnezeu. Invocarea divină ușura sufletul căzut în durere profundă. Omul se roagă în desnadejde într-un nimb de strălucire celesta, în care se pleacă în fata sublimului și funcțiunea sa pier. Este rugăciunea desertului printre nisipurile pământului sterp. Câteodată numai semnul crucii e o întregă rugăciune.

Într-o după amiază rece de Paste se iviră jandarmii să ne ncălzească cu brutalitatea lor. Duși în altă parte, într-o provincie minoritară a țării noastre, la Miercurea-Ciucului, aruncați în clădirea quasi-desafectată a unei scoli normale așezată pe un promontoriu în afara orașului, înconjurată pentru aceasta circumstanță cu 10 rânduri de sârmă ghimpată.

— Să fi avut eu sârma asta pe front”, îmi spunea ostașul viteaz care era Colonelul Piperescu.

Comandamentul acestui lagăr aparținea tot jandarmilor, care aveau în fruntea lor pe un locotenent-colonel, foarte aspru cu noi, binevoitor față de Bacchus, pe care prin confuzie tehnică, îl lua drept

Marte. Era un fel de erou care confunda arta cu libația, domnul Locotenent-colonel Andrei Ionescu.

Soseam din centrul și din sudul țării. Alții veneau din nord, tot după o ședere la o mănăstire: Dragomirna. Împreună formam un lagăr de concentrare important, cu multi preoți printre laici, profesori universitari, medici, avocați, studenți, muncitori, țărani, deputații și senatorii partidului nostru politic, a cărui reușita masivă atrăsese după sine disolvarea ultimului parlament liber ales, cel din Decembrie 1937. În loc de doua Camere, țara era „dotată” cu două lagăre. Regele și guvernul lui blocau cel mai dinamic partid de opoziție, așteptând momentul să-l suprime. Făceau astfel jocul comuniștilor, care ieșeau din pământ fără să iasă din urne. Oamenii noștri politici nu pricepeau nimic cu privire la transformările ce aveau să vină. Ei vor încera sa se aranjeze cu oamenii Moscovei si, mai târziu, vor încerca chiar sa guverneze cu ei. După care, vor intra ei înșiși la închisoare unde atâția vor muri. Pentru moment ne impuneau nouă voința lor ucigătoare.

Am petrecut în acest nou lagăr șase săptămâni. Rigoare dușmănoasă a politiei militare, hrană de cazarma, o vizita a familiei sosită cu multă greutate de departe (ca în timpul detenției la mănăstire), bucuria de a ne revedea, jale asupra stării noastre, pentru unii (printre care tatăl meu), îngrijorare cu privire la durata detenției și la sfârșitul ei. Nici un mijloc de informare: nici jurnale, nici radio, nici cărți, nici corespondentă. Dreptul de a circula în comun în spațiul descoperit dintre sârmele ghimpate, de a ne ruga. Un adevărat flagel: țăntării, mai agresivi decât nelipsitele ploșnițe. Murdăria dezgustătoare e suverană. În general, igiena corporala este unul din lucrurile cele mai neglijate de colectivitățile umane. Săpunul, ce lux!

La sfârșitul lui Mai, sunt trimis la Tribunalul Capitalei pentru un proces personal. Flancat de doi vlăjgani solizi de la jandarmerie, întrarea mea în sala de ședințe face senzație. Unii se scoală pentru a ma saluta. Îmi zăresc sotia, copiii. Interdicție sa se aproprie, ședința odată terminată, sunt împins din nou într-o mașină. Toată asistenta se afla pe treptele marii scări pentru a ma vedea, pentru a ma urma, într-o liniște profunda. Dar urechile mele, creierul meu, inima mea, sângele meu, viața mea pe care nu o vor putea zdrobi, sunt toate martori a ceea ce vrea să spună aceasta multme mută: „Rădbare, curaj, speranța. Nu sunteți singuri. Tara e cu voi!”.

Sunt condus la sediul comandamentului general al jandarmeriei siintrodus în biroul unui colonel care spune că ma cunoaște de când eram șef de cabinet la Ministerul de Interne. După un moment up se deschide, un ofițer mă apucă de braț și ma introduce într-un birou vast unde tronează un personaj care evoca prin morga sa pe împărații Bizanțului. Mă găsesc în fata generalului Șef al jandarmeriei, Bengliu

care are în (n.n. mână?!) (dar ignoram aceasta), lista aceluia care trebuiau să moară. Onoarea numărului 1 îmi este acordată mie. (O voi ști de asemenea mai târziu). În acest moment binevoiește să mă întrebe asupra lagărului unde domiciliesc. Detalii administrative, hrana. Răspunsurile mele, conforme cu adevărul, nu se potriveau cu adevărul jandarmilor, care ca toate adevărurile oficiale, este unul și absolut, ca tot ce este unic. Nenorocire pentru cel ce spune „nu”. După plecarea mea va afla de la subalternii săi ca totul este în perfectă ordine și ca eu am mințit. Locul meu în ceruri era pierdut. Noroc că prin Zeul-jandarm cel din iad îmi este asigurat!

Fixez pe Paleolog-ul în ochii căruia nu sunt decât pulbere și neant. Un oarecare jandarm de mica provincie, fără niciuna din calitățile cerute pentru a ocupa locul unui înalt comandament în Stat, în afară de acela de a omori, calitate majoră la epoca aceea. (Într-o zi va îndrăzni, și acest purtător de sceptru, acest aducător de moarte, să vina să se prezinte, ploconincludu-se, în cabinetul meu de ministru).

Sosind fusesem perchezitionat și se găsiseră asupra-mi câteva scrisori adresate familiilor scrise de către unii camarazi de detențiune. Îmi dădeam foarte bine seama că era periculos, inutil și stupid, dar acceptasem aceste scrisori din spirit de camaraderie, pe lângă care există câteodată, abuz de camaraderie când expui pe celalalt fără să te expui pe tine însuși. (Generalul ignora existența acestor scrisori când m-a primit, dar a aflat-o un moment mai târziu). Cu prima ocazie mă va face să părăsesc răul pentru a mă împinge în afund.

Sunt condus din nou în lagăr.

Înainte de a mă urca într-un personal, păzit de un singur jandarm, pot să strecor un cuvânt soției mele care devine în această călătorie vecina mea de compartiment, complet necunoscută de mine ca și eu de ea. După câteva ore, ne mai suportând situația mărturisesc însoțitorului meu că tânăra persoană instalată chiar vis-a-vis de mine și pe care o priveam în adâncul ochilor și în furtuna din inima ei, este soția mea. Ne regăsim pe culoar sub supravegherea sa, voit rătăcită, unul lângă altul pe sinele în zig-zag ale vieții.

— Nici un cuvânt despre această întâlnire. Mă nenorociți, ne conjură jandarmul. Ne despărțim noaptea, într-o gară obscură. Va fi pentru multe luni, pline de neprevăzut dramatic.

Spre sfârșitul lunii, nouăsprezece dintre noi părăseau lagărul sub o escorta puternică. Erau șefii mișcării politice, care aveau grade și funcțiuni, calificați pentru această împrejurare drept „Statul major” al Mișcării. Nimic nu mă indica să fiu printre ei. În afară de sprijinul meu de ordin judiciar, activitatea mea politică propriu zisă era nulă în ce privește trecutul. Nu aparținusem Mișcării, nu aveam nici grad, nici funcție. Mi se pusese candidatura în alegerile legislative ca „invitat” al

partidului politic format din această Mișcare de reforme radicale și de opoziție acerbă. Eu am fost cel care acceptând aceasta candidatura, am crezut de datoria mea să devin membru al acestui partid politic, „-invitatul” bucurându-se de onoruri, membrul activ luând asupra sa riscurile, care nu erau dintre cele mai miciale acestui partid politic unde cucerisem dintr-odată un rol de frunte prin alegerea mea populară pe care cu vigoare, nedându-mă înapoi nici în fata abuzurilor, nici în fata pericolelor și reușind să unesc în jurul meu intelectuali și țărani în această acțiune politică m-a pasionat întotdeauna și la care mă gândesc cu un sentiment de crâncenă nostalgie, în acest moment când, bătrân, extrag din memoria mea pe care nenorocirea a zidit-o granitică, adevărurile cheie și mirosul de cadavru. Neapartținând așa zisului „Stat major” (în ierarhia partidului nu eram decât membru-aderent), rămân pe loc. Nu pentru mult timp. Doua zile mai târziu sunt luat, singur, ca sub escorta unui bandit capturat. Toți mă privesc plecând și ma conduc spre ieșire. Colonelul urlă în numele disciplinei, care, la jandarmi, e totdeauna zurbagie. Trimet un salut cu mâna către camarazii mei, un ultim adio. Pentru multi va fi într-adevăr ultimul; vor fi împușcați câteva luni mai târziu chiar acolo, în acel loc de unde plec ca să-mi împlinesc destinul, încețoșatul meu destin.

Cu ocazia acelei plecări, s-a petrecut un fapt, despre care am auzit mult mai târziu și care atunci ca și în prezent când după mai mult de patruzeci de ani mă plec asupra acestui epoci tenebroase a vieții mele, ale carei contra-fulgerări s-au grămadit în tunete și trăsnete și pe care insuficienta spiritului n-o poate nici înțelege nici explica, ținând totuși seama de rătăcirile sufletului uman, a ne-sufletului. Nu strigați ca este calomnie, voi, rectilinii! Nu inventez, nici nu mint. Expun⁴). Plecând, scrisesem câteva cuvinte de afecțiune și de speranță la adresa camarazilor mei de camera, de care înțelegeam sa ma despart astfel. Luând cunoștința de cuvintele mele de adio, unul dintre ei rupse indignat hârtia, strigând:

— Acest individ care este eliberat, în timp ce pe camarazii noștri, pe eroii noștri, îi vor judeca și condamna, acest om are cinismul să ne adreseze cuvinte de camaraderiasca afecțiune. Ce curaj, ce nerușinare”.

Nu avusesem nici un fel de răfuială cu acest camarad cinstit și psiholog. Dimpotrivă, judecând după salaturile lui preventivoare, după zâmbetul lui luminos și după amabilitatea limbajului lui, eram înclinat să iau drept autentică fata surâzătoare a acestei pluri-fete.

În timpul acelor ani sângeroși, moartea ne-a cruțat pe amândoi. Si, cum la capătul atâtor încercări, pe care le voi expune în paginile ce urmează, fusesem numit ministru la recomandarea camarazilor mei care duceau tratative cu Palatul, eu fiind deținut, eliberat la 23.6.1940, deci neparticipând la ele, contrariul de ceace afirma un Zurbagiu inconștient

deci, neparticipând sub nici o formă la ele, ca urmare a unei schimbări generale a politicii din țara noastră. A doua zi după instalarea mea la minister camaradul meu apăsă cu surâsul său oportun, evoluat în îmbrățișări afectuoase, cu lacrimi de bucurie în ochii săi de miop și conștiința sa (miopă și ea) în sărbătoare, veni să mă vadă și în numele amicitiei noastre nepătată, ma rugă să-i cer regelui să-l numească într-o funcțiune importantă de Stat. Nu aveam, nu-i așa? nici un motiv ca să nu fac dragului meu camarad serviciul pentru care se deranjase să vină să mă vadă. Dar seful meu de Cabinet Livadaru, el însuși fost deținut, zvârli aceste cuvinte subliniindu-le cu un gest imperativ:

— Ar trebui să cazi în genunchi și să-ți ceri iertare plângând, nu să te milogești pentru un post. Perplex îl întreb din ochi de ce?

— Aceste lucruri nu pot fi uitate”, adăugă seful de Cabinet cerându-mi permisiunea să se retragă. Camaradul meu se retrase la rândul său, după ce obținuse promisiunea mea și, părăsindu-mă îmi strânse cu toată puterea mâna, ca și când ar fi vrut să facă să treacă în spiritul meu tot spiritul lui de devotament și abnegație de care era capabil și-mi spuse cu vocea definitivă a unui jurământ pe viață:

— Cu tine totdeauna, până la moarte”.

Nu-i cerusem nimic și de fapt, nici nu-mi oferea nimic.

Nu trecură douăzeci și patru de ore, și se prezentă la Cabinetul meu tatăl său rugându-mă din partea fiului, să nu supun semnăturii regale decretul pe care-l pregătisem, pentru că fusese obiectul unor amenințări grave dacă ar obținuse numirea sa gratie mie. Am spus tatălui situațiunea exactă și am anulat decretul.

Camaradul meu nu-mi mai dădu semn de viață. Dar, după plecarea mea de la minister, luă măsuri contra unui tânăr ziarist pe care de abia îl cunoșteam și care avea funcții de presă când eram titularul departamentului, fără să-l fi adus eu.

Trecură luni. Știam din jurnale despre camaradul meu care avea sarcini importante în partid și într-un sector al afacerilor Statului. Timpurile înrăutățindu-se căzu de la putere și fu condamnat la o pedeapsă grea, deoarece provocase în plină rebeliune printr-o acțiune de instigare, moartea a numeroși inocenți. Sotia sa veni la mine, implorându-mă pentru soțul ei. N-am refuzat-o. „Cu tine până la moartea. altora”.

Am povestit acest episod pe care l-am citit odată într-un opuscul al lui Cicero intitulat, cred: „De ignominia hominum quae amicitia appellatur”., sau așa ceva.

Iată-mă la capătul celei de a două călătorii individuale sub escortă. Fusesem condus în mare viteză spre fortul militar al Capitalei, la Jilava, transformat de mult în închisoare riguroasă cu destinație militară sau pentru șefi politici periculoși. Acest fort nu se mai afla sub autoritatea

jandarmilor ci a unei unități militare „de elita”. Jilava și cu mine, vechi cunoștințe. Îmi spune ca de când nu m-a văzut m-am uscat. Ea tot jilavă. și tot cu mantaua pe mine, în Iulie.

De la sosire sunt băgat într-o celula izolată, la secret, ca fiind deosebit de periculos. O atmosferă de teroare mă înconjoară. Nu se aud decât sentinele strigându-și consemnele. Noaptea vor fi instalate în dreptul ferestrelor. „Numărul unu, biine. Numărul doi, biine”,. răcnesc. Poftește de dormi, dacă poți!

A doua zi, unul din camarazii din grupul celor nouăsprezece se furișează până la fereastra mea și-mi dă pe ascuns noutăți: Toți sunt împreună, în afara de trei, „la secret”. Patru cu mine. (Nu exista nici o îndoială; mă lovesc tare de la început). Li s-a comunicat actul de acuzare: acțiune riguroasă. Procesul va fi judecat în câteva zile. Sunt informat dincolo de așteptări. Stiu și pedeapsa pe care mi-o vor aplica: maximum-ul, măsurile mediocre nefiind pe talia mea! Am cunoscut întotdeauna excelentul sau păcătosul. Vieți încorporându-se destinului meu uman, sau canibali concertându-se pentru a mă distruge.

Sunt dus la grefă. Tin în mâini actul de acuzare. Când îl citesc constat că am avut, o activitate multiplă în organizația para-militară căreia nu-i aparținusem niciodată. Numele meu este adăugat peste altul care fusese șters. Era în realitate actul de acuzare al unui alt deținut care evadase în timpul transportului nocturn și în locul căruia mă găseam fara sa fi fost vreodată vreun raport de fapte sau de nefapte între noi, în afara de alegerea la Camera. Eram egali în ce privește normele parlamentare, dar nu în ce privește normele penale. Dar în actul pe care-l aveam sub ochi nu era vorba de egalitate, ci de substituie criminală din partea organelor justiției militare. Protestez aruncând dosarul infam. Sunt amenințat și cu brutalitate sunt împins în celula mea. Plâng pereții Jilavei soarta unui popor.

Peste puține zile, suntem transportați toți la tribunalul militar la Malmezon, înconjuțați, strânși, douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, de cordoane de jandarmi armați cu ostentație. Vagă hrană. Ne culcăm pe jos, deavalma, cu lămpi electrice îndreptate spre noi în tot timpul celor 6 zile ale procesului.

Procesul! Este o farsa a justiției cu ședințe continue și secrete, la care se pretează ofițeri ai magistraturii militare, începând cu colonelul președinte al tribunalului de prima instanță, Dumitru, pe care-l stiu, nu numai acuzații; il știe conștiința unei țări, și terminând cu generalul președinte al Curtei de Casare, Stângaciu, acesta din urma respingându-ne, cu inima năclăită de murdăria ei, ca altădată Hermann și Fouquier-Tinville, recursurile. Acești „judecători”, aceste bestii în travesti juridic, acești lingușitori ai regimului, acești oameni care stau la panda pentru a prinde ocazia beneficiilor de toate naturile, acești rozători de cadavre,

aceste hiene feroce, cei mai josnici, fără pudoare, fără rușine, fără onoare, fără nimic din ce constituie conștiința și scrupulul pentru viața celuilalt, această justiție care dezonoarează dreptul și echitatea, care-și bate joc de principii și ridiculizează victimele, priviți-o în față pentru a vedea însuși Statul și acoperiți-vă capul în semn de doliu profund, cum și-l acopereau Romanii în fata josniciei.

De pură formă sunt ascultați martorii. Propusesem patru: un profesor universitar, academician, fost ministru, membru ca și mine al Uniunii intelectuale, în cadrul căreia țineam împreună conferințe și ne întâlneam deseori, care se sustrage făcând morală sotiei mele care se dusesse să-l vadă; (Prof. Ion Petrovici); rectorul Universității (Constantin Stoicescu), care se prezintă imediat pentru a depune în favoarea mea, dar la care trebuie să renunț la insistența studenților co-inculpați care se loviseră de el în timpul acțiunii lor politice în Universități; un fost camarad de studii la Paris (Florin Manoliu) care cunoștea bine activitatea mea constructivă ca președinte al studenților români din Franța. Părăsind sala, îmi strânse mâna pe deasupra boxei. Într-o zi, pentru acest gest, va fi secretarul meu general la minister. Ultimul martor este președintele Uniunii noastre naționale a avocaților, membru ca și mine în comitetul Uniunii internationale, el însuși fost ministru (Maestrul. Gr. Perieteanu). Ca să prevină orice fel de neplăcere, declară de la început ca nu cunoaște nimic din activitatea mea politică. Ii pun câteva întrebări printre care cea dacă este adevărat ca a fost ales președinte al Uniunii noastre la inițiativa mea și prin votul majoritar în favoarea sa al avocaților confrăți membri ai partidului politic căruia îi aparțineam și mai departe dacă mă aprecia în mod deosebit, ca și despre activitatea pe care am desfășurat-o în cadrul congreselor internationale la care participasem, și despre care scrisese în presă. Ma confirmă în mod penibil. Îndepărtându-mă de milostivenia creștină, nu-mi menajez martorul care începuse prin a afirma, cu mâna pe conștiința sa, că nu cunoaște nimic din activitatea mea politica, și-l aduc la realitate că totuși cunoștea câteva aspecte care nu erau chiar din cele mai puțin importante, cum de exemplu, alegerea mea de la Paris (de care am vorbit), compusă din înalți magistrați și foști miniștri, precum și faptul că dintr-o delegație de juriști români președintele Uniunii avocaților polonezi nu citase decât conferința mea. Astfel „da-ul” final acoperea „nu-ul” de la început. așa credeam dar n-a fost așa. Logica cea mai perfidă este totdeauna cea mai bună. Cunoșteam prost pe Lafontaine și pe martor și mai prost. Căci odată depoziția terminată aceasta scoase din buzunar o hârtie pe care vru să-o citească tribunalului.

Președintele îl invită să-o trimeată cu adresă oficială în calitatea sa de președinte al Uniunii. (Procedura surprinzătoare și total ilegală cu privire la un martor, a cărui depoziție este completată cu un document

scris care nu va fi comunicat părților, cu toate ca era comunicat de către „martor” tribunalului!). Peste câteva luni când mi se va permite sa primesc o vizita a familiei la închisoarea Râmnicul-Sărat, vor afla de la fostul magistrat care era tatăl meu, conținutul documentului prezentat de către martor, martorul apărării, unul din maștrii Baroului, devenit, prin ce metamorfoză anulantă instrumentul infam al brutelor demente de la putere? Adresa pe care ilustrul maestru, servitor eminent al dreptului și al justiției, o trimisese tribunalului însoțea o intervenție scrisa din partea Uniunii internationale a Avocaților, prin care martorul, căruia i se amintea calitatea de coleg al meu în comitetul Uniunii, era rugat să intervină pe lângă autoritățile care dispuseseră arestarea mea, sa anuleze acest ordin, deoarece într-un Stat bazat pe principii de drept privațiunea de libertate pentru opinie e de neconceput. Profesorul Appleton, președintele Uniunii și Maestrul Sarran, secretarul general, erau semnatarii acestui document, care fusese primit cu doua luni mai devreme și pus la dosar. Împotriva oricărei morale, profesională sau alta, destinatarul nu-i dăduse curs. Dimpotrivă, sezizând circumstanța actuala, scumpul maestru, confratele meu, colegul meu, martorul meu, cel al apărării și al adevărului, adauga adresei cu care trimitea acest document pentru onoarea sa și cea a judecătorilor, aceasta înalta opinie oficiala având valoarea unei devize: „N-am crezut a fi oportun sa dau curs acestei intervenții pe care o consider nulă și neavenită”! Oare dădea acest „om” sensul cuvintelor, valoarea ideilor, noțiunea omului?

Ah, canaliile, aceste deșeuri umane promovate la rang de „leaderi” ai colectivităților, acești campioni ai virtuților publice, aceste scursori morale, care-și clădeau norocul politic pe nenorocul semenilor lor, nenoroc la care contribuiau cu conștiința împăcată și cu privirea senină. Ce superbe exemplare ale unei societăți în putrefacție!

Singura metoda de a cunoaște pe om este nenorocirea, a ta sau a lui. Sunt și nenorociți prin naștere scâlciată și densă răutate, numai cu aparenta de om. Trec anii, schimb mediul, convingerea mea devize tot mai ferma.

Apărătorii noștri erau multi și mediocrii. M-am apărat cu toată luciditatea, experienta și forța vârstei mele și am apărat pe toți ceilalți acuzați, chiar și pe cei care aveau tendința să se estompeze. Am apărat pe acuzați și am acuzat pe acuzatori, începând cu cei mai sus pusi care erau și cei mai corupți.

Sentința: șapte ani de detențiune riguroasă, cu excepția unui preot, Gr. Cristescu, profesor de omiletică la Facultatea de Teologie, mușuroi în reverendă pe jos, proptit de un picior al biroului Primului Comisar Regal, Colonelul Zeciu, care-i transmitea acum darul și harul de la closetul de la Malmezon, unde-și celebra achitarea.

Odată terminată pledoaria mea, ședința se suspendă. Președintele partidului nostru, unul din martirii neamului, Inginerul-Avocat Gh. Clime, asasinat la Râmnicul-Sărat, foarte mișcat ma strânge îndelung la piept și, adresându-se celorlalți strigă: „Camarazi, să ne trăiască Radu Budișteanu!”. Ce alt așa mai putea aștepta peste aceasta, de la viață? Scursorile și noroiul? Când ai trecut prin atâtea chinuri dar și prin atâtea înălțări ce latră ăla care nu le știe, ce importantă mai poate avea?

Din tot grupul din boxă, în lunile ce aveau să vină, nu vom scăpa de gloanțele călăilor noștri decât trei condamnați. Domnii judecători, șefii lor și complicii, cu conștiința împăcată și fruntea senină, pregăteau asasinatul de Stat. Eram în Veac de hău.

Sase zile de proces, ziua în boxă, noaptea pe scânduri. Nici o notă scrisă, nici cea mai vagă însemnare. Trebuia să fim prezenți și lucizi. și domnii judecători erau prezenți. și lucizi. Lucizi cum sunt criminalii.

Dezbaterile odată încheiate, am fost conduși înapoi, la Jilava, tot în transport de noapte, A doua zi, în zori, procurorul veni să ne comunice sentința. Recursurile vor fi respinse în timpul cel mai scurt. Până atunci, pentru mine a continuat regimul „la secret”. Un element nou: sunt scos în curte în plin soare arzător, și ținut în fiecare dimineață timp de două ore. În curând mă îmbolnăvesc, tremurând din tot corpul. Medicul declară că nu poate să pună nici un diagnostic. Mi-l stabilesc singur: organismul meu nu suportă diferența de 40-50o temperatură între zidurile celulei mele și aerul canicular din curte trecând prin culoarele lungi și înghețate, oarbe, unde trebuie să întinzi brațele ca să te poți orienta. Iau cu mine tot ce posed ca îmbrăcăminte în celulă, să mă acopăr înainte de a părăsi acest teren de foc unde sunt ținut în timpul celor două ore.

Un tip rotund ca o reclamă Michelin, își face brusc apariția la fereastra mea, agățat de zabrele, cu gamela în mână.

— Domnule criminal”, mi se adresează cu voce șoptită, „domnul criminal” de alături vă trimite acest supliment de supă”.

Zicând, încearcă să toarne conținutul respectiv în gamelă printre gratii, ceea ce nu prea reușește. Stomacul meu nu are nici un profit; dar inima mi se umflă până la cer, scaldată în undele milostive ale acestei emoționante colectivități criminale. O prefer cu mult colectivității judecătorilor. „- Domnule criminal”, cat este de dulce la auzit! Niciodată duișia umana n-a atins această culme. și cat de justă apreciere cum m-a văzut, omul cu supa care era acolo pentru ca suprimase o viață de om, recunoscuse în mine un frate, o mână și un suflet frate, un criminal cu prestigiu, caci încercasem să suprim nu pe un simplu biped uman, ci o întregă clasa politică, eu, un criminal, dar totuși un „Domn”! În fond codomnul meu gândea exact ca generalul președinte al Curții de Casație, dar avea de partea lui politețea în expresie și franchețea în suflet, lucruri

rare, mai ales la Jilava. Oriunde. Cu gamela în mână și cu nasul strivit de gratiile celulei, aproapele meu se chema Petru „et super hanc petram” s-ar fi putut ridica, pentru mai Marii lumii, Templul Mizericordiei.

În acest fort militar am stat o luna. În fine, recursurile noastre fiind respinse, suntem transferați într-un alt oraș, într-o alta închisoare unde, pentru cei mai multi va fi o noapte, ultima din scurta lor existență, pentru ca sa trăiască în pace, în onoruri și profituri, bandiții deghizați, în mari judecători scilicet de strălucire, de adevăr, de sânge.

Noua noastră închisoare este o închisoare județeană care nu prezintă nimic special. Banală și murdară, ca toate celalalte, fără cea mai mica urma de igienă, mai gazduieste încă între zidurile ei infractori de drept comun de toate felurile. Există de asemenea o secție pentru femei, țigănci, sgomotoase și indecente. Eram tineri și aceste noi domnișoare din Avignon erau întărcate de hrană pământeană, foarte puțin apte să se hrănească numai cu pâinea purificatoare a penitentei și nici cu gratiile „hai, fă” ale gardienilor. Ținteau mai sus, în sferele politice.

În curând totul se schimba. Administrația civilă și condamații de drept comun dispărură. Închisoarea intră sub conducerea jandarmeriei, în fapt un comandant primul Căpitan Varo, sentinele în exterior ca și în interior și zece rânduri de sârmă ghimpată Cunoșteam toate acestea. Regim de tăcere totală, de izolare, fără corespondentă, nici cărți, nici creion, nici hârtie, nici umbră de confort, regim celular de zi și de noapte, fiecare izolat în celula sa, la etaj sub „piombi”, ca la Veneția în timpul lui Silvio Pellico.

Tot acest regim era contrar atât principiilor de drept, cât și legilor și regulamentelor în vigoare, fără să mai invocam echitatea. Mai menționez ca semnificativ faptul ca în timp ce noua ni se aplicau pedepsele cele mai severe și metodele de detențiune cele mai odioase, comuniștilor dimpotrivă li se aplicau pedepsele cele mai ușoare, sau erau achitați. Este adevărat ca nu erau de temut, neavând nici o greutate politica. Comuniștii din tara mea au fost inventați de armata rosie. Înainte nu existau. Odată instalați la putere poporul i-a urmat de frica sau din nevoia de a se adapta. Cere-i aproapei tau o bucata de pâine. Ți-o va da, poate; da, nu-i cere niciodată eroism sau sacrificiu. Foarte rar, pentru un ideal înalt, pentru credința, pentru națiune si, înainte, pentru libertate sau pentru peticul lui de pământ. Sa nu blamam nici indivizii, nici popoarele căzute în servitutea dictaturii, care nu se termină decât printr-un război pierdut, nu înainte.

Iată-ne deci zidiți în acest cavou pentru ființe vii, care este închisoarea noastră. Cât de repede se poate schimba starea civilă și socială! Nu mai avem nimic din ceea ce constituia cu câteva luni mai înainte existența noastră umană. Suntem învinșii unei lupte subterane dusă de câțiva indivizi care ocupau locuri socotite altădată de onoare și

de răspundere, cum ar fi miniștrii, înalții magistrați, ofițeri. În fata poporului îi învinsesem; dar mai păstrau încă în mod fraudulos între scârnavele lor mâini aparatul de Stat. Il considerau ca patrimoniul lor, moștenirea lor, de care nu se putea nimeni atinge. Nu era o luptă pe față, era o răzbunare perfidă, fără nici un fel de scrupule. În aceste condițiuni totul se putea întâmpla și într-adevăr s-a și întâmplat. Aveau de partea lor ca aliat suprem moartea.

În uniforma de drept comun, cu părul tăiat cu mașina, fiecare închis într-o celulă de 3 m. /2 care nu se deschidea decât pentru nevoile animate ale vieții (dacă jandarmul de serviciu catadicsea), în celulă existau trei scânduri inegal așezate care formau patul fiind puse pe butuci ce se clătinau și n-aveau nici un echilibru, pline de ploșnițe; într-un colt o sobă mizerabilă care adesea exploda (ceea ce vom vedea la iarnă); nimic altceva decât surpriza mișcătoare a plafonului de plumb din care plouau asupra noastră alte ploșnițe odată ce se stingea lumina și acea fereastră foarte mică cu drugi aproape de tavan prin care intra un aer infect și umbra sinistră a zilei și încă, încă și în continuu, cohorte de ploșnițe războinice venind din pod, asemenea celor ce ne păzeau, dar mult superioare lașității umane prin spiritul lor de sacrificiu, așa cum voi dovedi prin cele ce urmează:

În ziua când ni s-a permis să ne procurăm unele mici lucruri necesare existenței noastre cotidiene am cerut o bandă din acea hârtie lipicioasă care se folosește pentru muște, pe care am fixat-o în partea de sus a ferestrei pentru a opri trecerea maselor care coborau din pod. și iată ce se întâmplă: prima falanga rămase lipită pe teren. De asemenea a doua și a treia. Restul trecu în cadență triumfală pe podul format din spinările martirilor și asaltul a continuat fara întrerupere contra monstrului uman. – delendum esse. Desigur erau trupele de elita ale acestor heteroptere dotate cu spiritul total de sacrificiu în fata inamicului, ceea ce nu era deloc cazul în ce privește heteropterele jandarmeresti.

Viața celulară în regimul de tăcere și de secret, sub teroarea brutelor deghizate în jandarmi era de natură sa te duca la nebunie. Există momente în închisoare când dorești moartea de groaza nebuniei.

Din când în când inspecții. Mai frecvente cele ale șefilor jandarmi, batjocoritori. De asemenea vizitele în incinta închisorii a prefectului, el însuși un colonel din armata regala. Pe acest erou îl chema Stanculescu. Muștruluia jandarmii cu vigoare și elocința:

— Atenție! Păziți bandiți, trădători de patrie. Fiți fără milă!”.

Bunul colonel! și el se va prezenta într-o zi la Cabinetul meu de ministru. „Banditul” nu-l va primi. Se va întoarce cu un ordin de serviciu. De data aceasta „trădătorul” nu va voi să-l vadă. Ah, splendidele

javre, câte am cunoscut în viața mea compusă din ascensiuni și prăvăliri!

Într-o zi un alt colonel, șef al jandarmeriei din toată regiunea, intră în celula mea. Fapt fără precedent, era singur. Este un ofițer aproape de pensionare. Privirea lui nu este cea a unei brute. Îmi vorbește uman. Nu, nu arata satisfacție de a ne vedea ducând această existență mizerabilă. Știe foarte bine, ca și ceilalți, cine suntem și tocmai pentru ca știe, acest jandarm dublat de om, rămâne om. Îmi va povesti că el însuși în cariera lui a cunoscut răutatea și nedreptatea, suferința care umanizează pe cei aleși și bestializează mocirla.

În altă zi am primit inspecția unui personaj civil, primul de când am fost arestați: procurorul general al Curții de apel teritorială competentă. Ca și ceilalți, trecu din celula în celulă. Întrețineri scurte, înnăbușite. Când ajunse la mine punându-mi aceleași întrebări stereotipe în ce privește hrana și felul cum locuiesc, declinandu-și calitatea, îi vorbesc ca jurist subalternului ministrului de justiție și protestez contra procesului și contra condițiilor de detențiune. Îmi răspunde vag, ca și când aceste lucruri de neconceput pentru conștiința unui magistrat, nu l-ar fi interesat decât în mod episodic. Ma cuprinsese o furie cruntă, furia omului liber și drept, căzut în mâinile bandiților. Părăsind terenul juridic, îi urlu nu numai texte și principii de drept public și penitenciar, dar invoc cu toată puterea spiritului meu, dar și a plămânilor, regulile politice și funcționarea institutelor publice într-un stat modern și drepturile inviolabile ale persoanei umane, călcate în picioare de către un guvern și magistrați nedemni. Suntem tratați ca o marda de drept comun (Păstrându-mi luciditatea am protestat totdeauna energic contra mârșăviei și abuzurilor de orice fel. Cu cât personajul abuziv era mai important, mai aprig îmi era atacul. N-am fost niciodată comod pentru acești domni, nici în liberate nici în detențiune. (Nici ei n-au pus mânuși cu mine) m-au condamnat de două ori pentru ultragiu. Mila pentru oamenii de jos, care totdeauna au dus greul, adversitate și dispreț pentru parveniți, ariviști, nonvalorile cinice și arogante). Omul pe care-l am în față știe să se domine. Ma cântărește cu privirea lui cea mai neagră, nu spune nici un cuvânt și părăsește celula Putin după aceasta comandantul închisorii vine să mă scoată „să iau puțin aer” într-o curte. Închisoarea nu este decât un cavou în care domnește o liniște profundă. Ceilalți ce-or fi zicând, ma aprobă, mă dezaprobă? Câteodată emoțiile paralizează. În raportul său prezentat ministrului Justiției procurorul general îmi va face un larg loc în iad. (O voi afla mai târziu) de la Tata. Acest personaj îmbrăcat în negru n-a mai sosit niciodată la usa mea. Mi-a trimes femeia cu coasa care totuși, s-a retras: moartea.

Toamna, un eveniment: vizita familiilor. Ce zguduire atât pentru ele cât și pentru noi! Ne transmitem prin priviri ceea ce vorba ar spune

cu greutate. Verbul este un purtător imperfect, necesar sufletelor bâlbâite. Cu cât mai mișcătoare e tăcerea care spune tot. Vorba adeseori e foarte banala. Niciodată tăcerea. Asi ridica o statue omului care tace, gravându-i pe soclu: „Elocință”. Asi sculpta-o în închisoare cu elanul strivit al tăcerii.

Concluziile acestei povestiri de durere vor fi revelatoare în ce privește transformările profunde pe care le săvârșește închisoarea asupra omului. Din punct de vedere filosofic este o metodă a cunoașterii neluată în considerare de tratatele de specialitate, lipsă care trebuie complinita. Căci omul este infinit mai interesant de analizat în aceste condițiuni, (reflectam încă de pe atunci la un studiu cu titlul: „Psihologia complexului privativ”. – de cât în condiția existenței sale zilnice lipsită de relief fără evenimente, de emoții tari, de neprevăzut, de tragic, chiar de măreția pe care o oferă această viață de închisoare, când nu te preschimbă în târâtură morală.

Nenorocirea, această nenorocire, ca mijloc de cunoaștere, merită sa fie studiata, cu condiția sa fie într-adevăr trăită, în mod crud, ca un ocnaș sub brute. Propun filosofia închisorii în sine așa cum e ea, în locul rafturilor cu cărți, a controverselor și a sistemelor.

În curând numărul deținuților crește. Sunt instalați la parter treisprezece noi aduși: condamnații la închisoare pe viață pentru crima politica, aparținând Mișcării care constituia nucleul din care provenea partidul căruia îi aparținusem și eu și care se autodizolvase înainte de arestările din 1938. Intenționat nu evoc procesul lor. Nu este nici omisiune, nici sustragere. Dar această expunere nu reprezintă o frescă politică. Este numai viața de închisoare trăită între pereții ei zăvorați. Nu este omul politic care-și deapănă amintirile de om liber, de luptător, de deputat, sau de ministru. Nu asistați la o defilare de figuri care expun argumente sau teze, principii sau idei. Nu evoc nici pe Platon nici pe Marx. Evoc haznaua înfundată cu excremente umane pe care mâinile mele o desfundau la ordinele brutelor care dispuneau de noi. Auziți frați excrementali ai individiei, fierei și urii?

Deodată, un zvon prin celule: seful Mișcării a fost adus și el în această pușcărie, într-o secție separată.

Condamnat de două ori: odată la o pedeapsă de sase luni pentru injurie la adresa unui înalt personaj oficial (N. Iorga, Consilier regal); alta data la o pedeapsă, cu mult mai gravă din toate punctele de vedere: la zece ani pentru înaltă trădare, dat fiind că și-a afirmat voința de a determina o schimbare în politica externă. Iată crima sa!

Era și el acolo, Căpitanul, acest sef politic cu mare popularitate, ieșit din popor, conducându-l, el tânărul cu înfățișare dominatoare, de care monarhul strein și corupt se temea pentru Tronul său. În așteptarea clipei când îl va face să dispară, după cum hotărâse regele

borgian. Conducătorul Mișcării era acolo împărțind cu noi, nu ospățul tiranului, ci mizeria noastră, mizeria închisorii, lăsându-i acestuia mizeria morală. (Veți găsi măreția printre cei care suferă, niciodată printre cei care fac să sufere). Avea o încredere nemărginită în steaua sa care-l va conduce într-o zi spre izbânda asupra răului. În concepția sa asupra vieții și lumii principul Binelui era totdeauna triumfător asupra principiului Răului, acesta din voința divină. Într-o zi porțile închisorii se vor deschide de la sine, și Tara ne va chema. Trebuie să ne rugăm și să credem, căci suntem creștini. Intre doua usi, odată, unii dintre noi l-am întâlnit. Strângându-ne la piept: „Să sperăm ca cei dintre camarazii noștri care sunt liberi vor păstra liniștea. Răbdare! „.

Este tot ce ne-a spus.5) O fulgerare în afundul nostru de viață.

Prezenta lui ștergea îngrijorarea celor mai multi: pericolul pe care-l simțeam deasupra capetelor noastre era înlăturat, pericolul morții. Nu vor îndrăzni. Au îndrăznit.

Într-o noapte de Noembrie, în ajunul Sfântului Andrei exact la miezul nopții, usa penitenciarului se deschide. De la vizeta mea de la etaj văd ce se întâmplă în această liniște de mormânt. A intrat comandantul închisorii Maionel Iliescu, cu o lanternă electrică puternică, al carei fascicol luminos îl îndreaptă către celulele de la parter, pe măsura ce striga numele prizonierilor. Toată lumea este în picioare. și noi, bine înțeleși cei nestrigați. Deschid cu mare zgomot toate celulele vizate. Jandarmii urcă să le deschidă și pe ale noastre. Comandantul striga”.

— Repede, bagajul!”.

— Voi, de la etaj, pe loc!”.

Cei ce pleacă se precipită să-și ia rămas bun. Ultimul? Cine știe? Acest transfer în plina noapte. Totul se poate întâmpla. Dar nu, nu se va întâmpla nimica rău: „Căpitanul merge și el!”, ne striga Niki Constantinescu. Noi cei ce rămânem, suntem cu inimile îndoite. După trei ore comandantul ne vizitează în celule. Pare profund turburat. De ce? Nu este decât un simplu transfer de deținuți de la o închisoare la alta. De ce e atât de turburat acest jandarm. Ce știe, jandarmul? Știa ceea ce va ști întreaga țară mâine (în afară de noi).

Comunicatul oficial al acestui asasinat de Stat explica cele întâmplate afirmând că în cursul drumului convoiul fusese atacat de către partizani care vroiau să elibereze pe deținuți. În lupta ce se dăduse între atacanți și jandarmi, deținuții fuseseră uciși. Era atât de oficial, de simplu, de clar de asasin. Se farda crima într-o minciună banditească, Omul care omoară este o brută directă. Statul care omoară este o brută lasă. Asasinul este pedepsit. Statul trebuie ascultat.

S-a aflat mai târziu că deținuții ceruseră comandantului închisorii să-i lege de bănci pentru ca să nu se poată prevala nimeni de o tentativă de evadare. S-a dat prompt curs dorinței lor. Da, era foarte bine că

fiecare sa fie imobilizat pe locul sau ceea ce ei, din nefericire, nu banuiseramai ales ca fiecare avea în spatele lui pentru a-l păzi și a-l proteja (!) pe asasinul sau cu o sfoara în mână. Un semnal luminos pe drum și totul se petrecu în câteva minute.

În zori erau zvârliți în groapa comuna la Jilava. Statul asasin își începea domnia. și domnea un rege, prin gratia lui Dumnezeu.

Tăcerea morții se lăsă cu toată greutatea ei asupra închisorii. Nu mai era nici o inspecție. Nu se mai vedeau nici comandantul, nici adjuncții săi. Gardienii priveau în alta parte. Ceva se întâmplase? Presimțeam o nenorocire. Oare i-au omorât? Oare a fost suprimat acest fiu al poporului nostru, cu voință de neclintit, cu credință atât de puternică? Criminalii să fi îndrăznit s-o facă? Ni se părea o nebunie politica. Acești abrutizați ai puterii nu s-au gândit nici un moment la consecințele teribile ale faptei lor? Existau atâtea argumente contra și atâtea pentru în judecata noastră, încât inteligenta se rătăcea în faldurile beznei. Negam evidenta și treceam, lucizi în sferele ireale unde rațiunea se pierde. Nenorocirea este certitudinea în dezastru. Este echilibrul brațelor crucii. Incertitudinea nenorocirii în care intră un crâmpiei de speranță, este încolțirea animalului urmărit care caută o scăpare.

Trecură câteva zile, de moarte. Nici un semn, nici din cer nici de la oameni. Nici măcar un rictus pe fata brutelor. Apoi, într-o dimineață iată ca sosește în incinta închisorii comandantul, unul nou Maior Ursulescu, cu un ziar în mână strigând ca un vânzător de ziare de pe strada:

— Dimineața”, „Universul”, „Presa”. Promise ordin să facă pe caraghiosul. Tragicul în ochii hienelor trebuia să îmbrace vestminte grotești.

Suntem scoși din celule. Il înconjuram si, cu un aer important și mulțumit ne citește o tăietură de ziar care era o declarație fără titlu provenind de la deținuții din lagărul de la Vaslui, vechi camarazi, vechi luptători, șefi, care începea cu aceste cuvinte: „O mare pace coboară în sufletele noastre”.

Iată evidenta pe care refuzam s-o admitem: au fost asasinați. Au asasinat pe Căpitan, seful virtual al unei națiuni întregi! Mizerabilii au îndrăznit! și îndrăznesc sa mai și publice o declarație redactata în asemenea termeni, ca și când pacea divina s-ar fi instalat în sufletele oamenilor chinuți ce nu așteptau decât acest lucru pentru a-și recăpăta suflul lor de adevăr și de justiție. Se poate oare cădea mai jos fără a stinge în cer Steaua care călăuzește viața!

Ne întoarcem în celulele noastre în starea de spirit a celor care au văzut într-o zi plângând umanitatea la picioarele Golgothei.

Zăvoarele fură trase. Din noi numai pulberea umană. Zdruncinați ca cei ce-și pierd credința. Poate pierdusem noi înșine rațiunea de a fi.

Din punct de vedere fizic mizeria reușea câteodată sa ne îndoae, această mizerie tisulară în care intră foamea, frigul, oboseala, desgustul în special de starea de primitivi în care individul se rezoarbe în larvă.

Moralul zadarnic ar fi încercat să ni-l zdrobească. Aveam conștiința de a fi reprezentanții autentici ai unei renașteri naționale și singurii.

Asasinarea Căpitanului zdruncina unitatea colectiva și aduse în sufletele noastre un doliu de nesmult, dar sentimentul autenticității naționale se ancora tot mai adânc în noi, fiecare simțind ca asupra sa cade răspunderea reprezentantei naționale. Aceasta nu însemna anarhie, ci dimpotrivă, întărirea personalității, fată în fată cu represiunea criminala.

Închisoarea slăbește fizicul și înaltă spiritual, așa cum cucernicia se desprinde din vrernelnic și înaltă altare.

Acest regim de opresiune mută se prelungi până în Februarie când, fără un cuvânt, fără nici o explicație, am fost scoși din regimul de ilegalitate și de teroare intrând în regimul legal, cel puțin în parte.

Celulele fură deschise în timpul zilei. Puteam să ieșim împreună în curte. Puturăm sa ne punem, pe cheltuiala noastră, în celule, o masa, un scaun, un lighean și o cană de apă să ne facem un pat, o rogojină ca să acoperim cimentul.

Puteam să primim doua vizite ale familiei pe lună, două scrisori, cărți, totul sub controlul jandarmilor, cenzorii noștri. Rămâneam cu uniforma de drept comun, cu aceeași lipsa de igiena⁶), cu frigul, cu foamea cu aceeași atitudine umilitoare din partea administrației. Același păr tuns cu mașina. Dar pe colonelul prefect cu urletele lui cu privire la „bandiți” și la „trădători” nu l-am mai văzut. Trecuserăm, în aparentă, de la starea de animale de spintecat la cea de deținuți politici, sau aproape. Nu-ți venea sa crezi, mai ales că la Comandamentul jandarmeriei continuau să spună familiilor noastre pe un ton de „Grand Guignol”:

— Pe fiii voștri, pe sotii voștri, îi ținem în închisoare, la abator”.

Era într-adevăr realitatea, sub aparente falacioase.

Țineam din nou în mâinile mele, care tremurau de emoție, de foame și de frig, o carte, o carte deschisă. Pătrunsesem din nou în grădina înflorită a ideilor, cultivate prin stil, șlefuite de spirit, omagiul a ceea ce trece pentru spiritul etern.

— Lăsați să curgă o lacrimă la rădăcina unui trandafir. Oferiți suferința ca zălog de desăvârșire. Țineam din nou în mână Cartea de căpătâi a lumii, unde se odihnesc cei dintru început de cruce de pe care fâlfâie spre cer credința.

Un capitol de suferința suplimentară fura vizitele familiilor, prin „familie” înțelegându-se numai părinții și sotia, niciodată copiii, care au intrat și ei în pușcărie pe furiș.

Vizitele cu o durată oficială de o oră. – o oră după ce au parcurs o distanță dus și întors de aproape 300 km aceste vizite constituiau un surplus de durere.

Mai întâi întâlnirea în sine, în care era totdeauna o lacrimă de strivit, chiar și pentru cei mai duri și chiar dacă nu vroiai să întrezezi decât eroismul peste uman. Apoi aspectul nostru care împingea la revoltă. În fine, condițiile în care se efectuau aceste vizite, totdeauna umilitoare, chiar când temnicerii acceptau să se îndepărteze pentru un timp.

Câteodată se petreceau scene de violență, așa cum s-a întâmplat într-o zi cu ocazia unei vizite a familiei mele. Dar, de data aceasta, violența a fost din partea mea, așa cum reiese din cele ce urmează:

Cu ocazia vizitelor ni se putea aduce cărți (niciodată reviste sau ziare), și alimente, totul fiind supus controlului comandantului. Ori, la data despre care vorbesc, părinții mei, după ce au îndeplinit această formalitate, au crezut că pot să-mi facă surpriza unui fel de mâncare cald și s-au dus la restaurant de unde îmi aduceau tocmai cu ce bucurie un peste. Dar abia îmi dăduseră mâncarea când usa se deschise brusc și comandantul făcând irupție în celulă se adresă cu severitate părinților mei, spunându-le:

- Vizita este terminată!”.
- De abia am sosit”, replicată-tăl meu, surprins.
- Da, dar ai introdus în închisoare alimente care nu au fost supuse controlului”.
- Acesta este felul de mâncare pe care l-am arătat adineaori ofițerului de serviciu”.

Inflexibil, jandarmul le arătă usa. Am simțit cum îmi țâșnește sângele din vine. Cu toată forța am aruncat mâncarea pe care o țineam în mână în capul acestui dictator înfumurat și mizerabil care îmi înjosea părinții, pe omul bătrân, pe judecătorul care fusese tatăl meu, care se bucura de respectul unanim. Jandarmul se feri cu brațul și nu fura atins decât uniforma și prestigiul zbirului. Odată părinții plecați așteptam pedeapsa, teribilă, dat fiind gestul meu și dat fiind temnicerul. Într-un minut fu în fata mea. Singur. Ma cântară din ochii săi cu reflexe de Styx și cum nu ma aruncam la picioarele lui ca să-i implor iertarea și îndurarea, bruta se domina:

- Hai să facem câțiva pași împreună în jurul închisorii”, îmi zise.
- Acest regim de detențiune politică, în care „bandiții” și „trădătorii” începeau să redevină pentru aparatul de opresiune, ființe cu conștiința umană, vroia să ne arate că guvernul judecându-se stăpân pe situație, revenea la aparenta de politică normă, cel puțin pentru închisori. Din acest punct de vedere, totul era în ordine: fusese omorât Căpitanul; fuseseră obținute declarații de supunere cerute de regim, unele trecând

chiar de la supunerea de oportunitate la oportunitatea supunerii; dintre membrii Mișcării care nu fuseseră arestați, unii trecuseră frontiera, alții fuseseră depistați și omorâți (se citau cazuri de camarazi arși de vii în cuptoarele crematoriilor, se zvonea printre alții și de camarada care comanda secția femeilor Nicoleta Nicolescu), de Victor Dragomirescu „ordinea domnea la Varșovia!”. Fusese secerata această Mișcare populară periculoasă, de totală opoziție. Cei ce guvernau puteau să continue să gereze afacerile publice și în special afacerile lor oculte, ad maximam regis în gloriă și în profitul lor, atârând, greu în talgerile de aur ale Statului de ei prădat.

De curând ni se dădea de citit ziarul guvernului, Întreprinseseră acțiunea de a se alege un nou parlament cu partid unic, șef unic și mandat unic, adică unanim. Ajunseseră în vârf, cu țara la picioarele lor. Noi eram la „abator” ca mai înainte. La abator se măcelărește, și într-adevăr măcelăriseră. Omul este ca bestia, prinde gustul sângelui. De aceea, cu tot regimul actual de detențiune spoită cu libertate intracelulară în care trăiam, ne simțeam atinși de aripa morții, camarada virtuală a închisorilor politice. Va veni să ne vadă curând, stăpâna masacrelor nocturne.

În timpul perioadei care s-a scurs din Februarie până în Septembrie, vizita medicală redevenise eficace și unii dintre noi fuseseră trimiși la spitalul militar din Brașov petrecând acolo toată aceasta perioadă, ceea ce era mult, atât pentru sănătatea fizică cât și pentru cea morală. Erau în afara abatorului, cel puțin o credeau, greșit, căci moartea și viața își încrucișau drumurile oriunde și câteodată chiar se ciocneau.

La începutul lui Septembrie, trei dintre deținuții spitalizați de luni de zile reveneau la închisoare și alți trei, printre care eu însumi, îi înlocuiam la spital.

Părăsind închisoarea, am fost urcați într-o furgonetă, escortată de jandarmi înarmați cu funestă privire. Lângă șofer ședea sub-directorul general al închisorilor, un vechi cunoscut din vremea când fusesem magistrat și care, în aceasta ocazie, s-a făcut ca nu mă vede până în momentul când, intrând cu noi în sala spitalului, a venit spre mine să mă salute. Îmbrăcat în uniformă de deținuți de drept comun, deținutul își permise să ignoreze la rândul său pe sub-directorul general, cu subsurâsul și sub-salutul lui. În închisoare deținuții nu sunt salutați, sunt urâți. O arătase foarte bine. Oameni normali fac schimb de politețe.

Spital – închisoare. Analogii de stabilit. Medici, nu prea vedeai. Privațiunea de libertate și supravegherea armată și brutala, exact ca înainte. Diferențe: regimul alimentar, vizitele familiilor la un nivel mai uman și în plus, și mai ales, acest incomparabil dar al naturii, aerul de munte în schimbul vaporilor pestilențiali din canalele închisorii.

Versurile lui Vigny contra naturii nu sunt ale unui deținut. Pentru a cunoaște valoarea raționamentului arătați-mi perspectiva ce aveți. Om al splendorilor, eu nu sunt decât un chinuit. Nu exista întâlnire între noi, posibilă. Una singură: la poarta cimitirului. Dar acolo voi trece înaintea dumitale. pe crucea mea.

Se scurseseră doua săptămâni de la intrarea în spital. Ne aflam acolo patruspre zece deținuți venind de la închisoare și din lagăre, repartizați în doua sali.

Citeam, ne aruncam ochii pe ziarul guvernului, ne primeam familiile cu care aveam și corespondență. Ca sa mai am și eu la mine un obiect care-mi aparținuse în existența mea de om liber, rugasem pe sotia mea să-mi aducă ceasornicul de aur cumpărat la Geneva și care marcase câteva momente în care clopotele cerului băteau clipele tinertii în neștirea lupilor, a oamenilor, a hienelor.

Primisem tocmai vizita mamei și a sotiei mele și eram pe cale de a lua împreună o gustare, când intră în camera ofițerul de jandarmi cu fata descompusa cerând vizitatoarelor sa părăsească imediat spitalul, fără a le da nici o explicație, ceea ce acestea făcură uluite. Ne-am strâns la piept ca pentru ultima data. Schimbarăm rapid un rămas bun pasionat, împinși de jandarm, el însuși într-o panica îngrozitoare.

Se întâmplase într-adevăr ceva extraordinar: răzbunarea vizitase pe asasinul-sef, Armand Călinescu.

Garda se dubla, suntem închiși toți într-o sala. Interdicție de a ieși. Mai târziu vom fi lăsați să mergem la toalete, dar păziți de doi jandarmi înarmați. Ofițerii comandamentului local al jandarmeriei vin în inspecție cu priviri feroce. Refuza sa fie întrebați, dar noutățile trec prin ziduri: primul ministru fusese ucis în mașina sa. Echipa răzbunătorilor condusa de intelectuali frații Dumitrescu din Ploesti au pătruns apoi în localurile radioului și, după ce au anunțat Tarii știrea, s-au predat procurorului de serviciu. Dați imediat pe mâna politiei, tinerii au fost duși acolo unde răzbunaseră pe Capitan și pe ceilalți uciși și au fost omorâți pe loc. În dimineața următoare, în cursul ședinței solemne care se ținea în incinta Înaltei Curți de Casalie, în onoarea victimei oficiale, procurorul general va spune relativ la celelalte victime:

Justiție s-a făcut: de către politie, domnule Procuror General Viforeanu al Înaltei Curți, ceea ce anulează justiția.

Fouquier-Tinville din secolul XX! Rasa lui d-Aguesseau murise. Poate fi judecător, omul josnic nu depășește nici cu un grad nivelul sau. Aflând cele ce se întâmplaseră spun camarazilor mei:

— La noapte e rândul nostru! ..

Unul îmi striga:

— Te înșeli: mâine vom governa Tara!"

Am replicat:

— Vor veni sa ne ia la trei noaptea, ca data trecuta. Veți vedea”.

Si au venit, solii morții. La trei noaptea precis, la ora asasinatelor de Stat, usa se deschise cu zgomot mare și o unitate de jandarmi cu colonelul în cap (il chema Ovid Bradescu), face irupție în această sală de spital, ude milostivenia lua chipul morții.

Toată lumea este în picioare și toată lumea a înțeles: Va fi moartea tuturor pentru moartea unuia singur. Când este chemata în joc, se desfășoară în mii de coase. Colonelul revine, trecuseră cele trei minute.

— Mai repede domnilor, timpul trece. Șefii mei ma acuză ca pactez cu dvs. O camionetă elegantă vă așteaptă la ieșire”. Auziți cum anunța el asasinatul?

Ce humor de jandarm! De bestie. După asasinat va spune. „Am prins gustul sângelui!”.

Aceasta se numea un „reprezentant al ordinii”, al ordinii monarhice și constituționale. acest sef de abator.

Zăresc un ziar pe masa. Rup o margine. Scriu pe ea câteva, cuvinte de adio pentru familia mea, pentru copiii mei, iau ceasornicul și lanțul. Cu ele în mâna ma apropii de maiorul care intra în momentul acela și-i spun, întinzându-i-le:

— Doresc ca aceste câteva cuvinte și aceste obiecte să ajungă în mâna familiei mele și nu în buzunarul jandarmului care ma va împușca la marginea drumului”.

Maiorul refuză. Ma încăpățânez:

— Fac apel la onoarea unui ofițer superior al armatei regale. Ar fi monstruos sa ma refuzați”. Accepta și baga totul în buzunar, fără să scoată un cuvânt.

Suntem toți cei patru sprezece deținuți grupați în aceeași sală. Unii manifesta o prea umană slăbiciune. Momentul este atroce. Viața este impulsivă când ți-o ia.

Un semnal. O tăcere prin care se exprima moartea. Un plutonier scoate o listă din buzunar. Citește șapte nume7). Cei chemați sunt duși spre ieșire. Își iau adio de la noi și pleacă cu pas apăsător. Unul spune:

— Mergem la moarte? Să mergem!” (Căpitanul Siancu).

Este un vechi ofițer, un luptător de mare popularitate într-o regiune exploatată la sânge de capitalurile străine. Energic, feroce, nu este condamnat, dar îl omoară. pentru ca. pentru ca trebuie să moară, pentru că are în nici mai presus de lege și de Dumnezeu. Cel drept nu are dreptate. Nici Socrate, nici Christos. Rațiunea este forța deghezată în justiție, câteodată în jandarm. Un altul, un camarad, care îmi spusese că mâinșel, strigă la rândul lui:

— Sa mergem la moarte! Să vadă că știm să murim! .. Si, trecând pe lângă mine:

— Ai văzut exact, n-ași fi crezut. ..

Credea în violenta. Ea n-a dus niciodată la nimic. Se distruge prin violenta, nu se construiește niciodată pe ea. Intre viața și moarte, numai moartea distruge. Există totuși o non-moarte care este o contra-viața. Vom vedea mai târziu.

Rămăserăm pe loc ca țintuiți, cei ale căror nume nu figurau pe lista ucigașa ne așteptam rândul la un al doilea transport, fără îndoială! Așteptam până dimineața. Lumina zilei pline, a acestei splendide zi de Septembrie, parcă vroia să ne dea siguranța de viața. Statul nu ucidea ziua. Curajul său țâșnea în bezna. Asasinii sai erau ca și bufnitele: lumina îi orbea. De asemenea adevărul. și totuși, aceasta hoarda deslântuită putea să ne facă să dispărem în orice clipă și pe noi. Aveam senzația că mă găsesc într-un subsol fără ieșire în care creștea neîncetat apa curgând din robinetele deschise.

Deodată, o muzică celestă îmi umplu sufletul erau clopotele de la Notre-Dame-des-Victoires unde mă căsătoream sub cerul radios al Parisului în Septembrie, erau exact zece ani în această dimineață în care așteptam moartea. Că destin, destinul meu. Într-adevăr ce destin: o să-l veclem desfășurându-se în amploarea lui dramatică.

Pentru mine n-a sosit doamna, doamna în negru. Avea atâta de lucru, într-adevăr, de nu-ți venea să crezi! Fuseseră omorâți în acea noapte toți camarazii noștri care se găseau în închisori, jumătate din efectivul deținuților din cele două lagăre, și trei dintre camarazii noștri în aproape toate județele din Tară, plus cei din spital, lăsându-li-se cadavrele expuse în piețele publice timp de trei zile, cu placarde infamante atârând deasupra lor.

Trecu o săptămână. Mai așteptam încă pe jovialul colonel să ne împingă în camioneta elegantă. Nu se schimbă nimic în regimul nostru sever de izolare. Garda armată dublă ne acompania în continuare la toaleta, singura „ieșire” permisă. Tăcere totală. Nici o inspecție, nici civilă nici militară, cel puțin în aparență. Nici o iluzie asupra soartei celor ce fuseseră luați în cursul nopții de 21-22 Septembrie. Ni-i închipuim asasinați pe marginea drumului, ceea ce s-a dovedit a fi fost așa.

După o săptămână maiorul veni să ne vadă. Îmi restituie ceasul și lanțul lăsându-mă să înțeleg că pericolul trecuse.

Câteva zile mai târziu, noi cei trei supraviețuitori, furăm întorși la închisoare. Ne mai rămăneau încă de ispășit aproximativ șase ani. Cineva se înșela. Poate domniile și stăpânii noștri, acești calai, ei, cei ce nu puteau greși, care corectau natura omorând pe cei tineri.

În scopul de a putea să se judece mai bine criminalitatea acestui regim politic și a agenților sai, notez două episoade petrecute în noaptea acestor crime colective, unul relativ la spitalul în care mă găseam, celălalt, la închisoarea din care făceam și eu parte.

Am arătat deja ceea ce se întâmplase la spital și cum jandarmii cu ofițerii în frunte luaseră, pe deținuții spitalizați și-i omorâseră. Au fost conduși în afara orașului și împușcați pe marginea unui șanț. Dar nu au fost toți atinși mortal și, cum asasinii nu practicaseră lovitura de gratie asupra victimelor, se întâmplă ca unul dintre ei revenind la viață, să se târască în zori așa însângerat cum era, până la intrarea în oraș unde-și pierdu cunoștința. O biata bătrâna descoperindu-l pe pragul casei sale în starea în care nenorocitul se afla, chemând pe vecini îl duseră în casă, unde-i dădură primele ajutoare. Putând cu mare greutate să scoată câteva cuvinte, rănitul arată că fusese victima unui accident de vânătoare, ceilalți plecând de pe teren fără a-și da seama de ceea ce s-a întâmplat. Bătrâna și vecinii cuprinși de milă încercară să-i aline suferințele când a doua zi dimineața apărură în presa un comunicat al ministerului de Interne cerând „cetățenilor leali” să predea poliției pe numitul Ion Herghelegiu evadat în noaptea de 21-22 Septembrie de la spitalul militar, unde fusese internat ca deținut politic. („Evadase” spunea comunicatul publicat de către ministerul asasinatelor de Stat și al minciunilor citit de mine). Nedându-și seama de realitate acești oameni simpli, zdrobiți de principiul lealității față de instituția supremă a poliției de Stat și de frică, anunțară pe jandarmi de prezenta sub acoperișul lor a unui rănit pe care-l îngrijeau și a cărui existență puneă în pericol siguranța Statului. Imediat fu ridicat și împuscat de către jandarmi la sediul lor. Statul era salvat! Ordinul de împușcare nu mai era în vigoare la ora aceea și jandarmii o știau prea bine. Dar „ordinea”, datoria, avantajele. și apoi ce mai conta un mort în plus în noaptea prelungită a celui St. Bartolomeu laic?

Celălalt episod s-a petrecut în închisoarea Râmnicul Sărat și unde când m-am întors de la spital, l-am aflat: Trăgându-se asupra delinților grămadă în fața unui zid dintr-o curte interioară, unul dintre ei a fost rănit grav căzând ca mort. În timpul nopții, victimele au fost lăsate pe loc. Dar, a doua zi dimineața când reveniră jandarmii și, trăgându-le de picioare le expuseră pe stradă în fața închisorii, rănitul reveni la viață. Ceea ce văzând vitejii care, în această ocazie, nu posedau arme, împingându-se unul pe altul în fața ușii înguste a coridorului macabru, se precipitară în biroul strâmt al comandantului, strigând că unul din morți a înviat! Comandantul a întrebat la telefon pe seful lui evreul Maior Roseanu și ordin fu dat să fie omorât pe loc. Pe data l-au executat cu baioneta.

Si din nou justiția oamenilor s-a făcut! A oamenilor! Aceștia erau oameni? Frate al lui Abel și frate al meu numele tău este Cain.

Când te gândești că am trăit pe vremea acestei umanități, după care va veni alta, cum firesc. Mai bună? Este legea progresului. Sau mai

rea? Este și aceasta o lege a umanității. Cititorul va judeca singur. Oameni mârșavi, cum vă răbda pământul?

Celulele de la etaj, care acum erau goale pentru ca toticamarazii noștri care le ocupau fuseseră împușcați, păreau a fi cavouri pentru vii. Tăcere sinistră, această tăcere care te duce la nebunie, hrană mizerabilă, murdărie, gândaci, ploșnițe, șoareci și șobolani, inclusiv jandarmii, cei mai infecti, zece minute de aer, fiecare izolat într-o curte. Într-una din aceste curți fuseseră omorâți. Unul din ziduri era ciuruit de gloanțe. Cranii sfărâmate, părți din creeri rămăseseră lipite de acest zid mai tragic decât cel al Templului, de unde noul Titus izgonește până și amintirea. Tremurând string cu pietate părți din ceea ce rămăsese din camarazii mei. Când te gândești că cei ce au omorât aci pe frații lor inocenți sunt oameni, purtând pe fata lor amprenta Creatorului! Homo homini homo.

Numai eram decât trei supraviețuitorii acestei nopți tragice, care fuseserăm readuși în aceste locuri de nedescris. Fiecare ferecat în celula sa, despărțiți între noi prin celule goale, spatii-tampon. (In afară de mine, Virgil Ionescu și Dr. Șerban Milcoveanu).

La parter se găseau noi veniți: studenți care manifestaseră împotriva stăpânirii la deschiderea Universității din Cernăuți. În ce scop au fost și ei zvârlili în această închisoare-abator? Nu cumva în același?!

Starea sănătății mele se înrăutățea în fiecare zi. Familia se alarma și mama mea, femeie inteligentă, neobosită, decisa în acțiunile sale, perseverentă și ferma, determină pe noul președinte de Consiliu (Gheorge Tătărescu) care era un văr al ei, dar care ezita să dea ordinul de a mă transporta într-un spital din Capitală ca să nu facă impresie proastă regelui, reuși să-l decidă pentru aprobarea acestui ordin și astfel am părăsit acea închisoare unde mă voi întoarce zece ani mai târziu, în aceeași celulă (ce teribila coincidentă), nu sub dictatura regala, ci sub dictatura proletariatului, împilat de unii și hărțuit de alții pentru același fond de idei, care trebuia distrus.

Am fost, în fine transferat în Capitala unde am fost primit la spitalul condus de călugăritele ordinului Saint-Vincent-de Paul, alte spitale refuzând să ma primească din cauza stării mele de condamnat politic, instalat fiind într-o cameră izolată și păzit chiar în cameră de un agent al Siguranței Statului, dublat, la usa de un sergent de oraș. Mai rău ca un bandit, mai puțin ca un ministru! Din ordinul ministrului de Interne mi se aplicau la spital aceleași reguli arbitrare de la închisoare: nici o vizită; nici cărți, nici ziare; nici o ieșire în curte, unde asi fi putut fi văzut de trecători și asi fi putut să-i văd și eu, ceea ce era periculos pentru Stat și în special pentru cavalerii armelor automate totdeauna la locul potrivit și gata totdeauna de omor. Ce fermitate, Doamne, când îți servești Stăpânul! Sângele celorlalți amestecat cu propria pâine este

hrana celor puternici. Societatea secolului XX se sprijină, aparent, pe principii de drept și pe reguli de morală, dar în special pe oameni tari, pe bestiile tari de la putere, a căror acțiune place oamenilor, oamenilor și lui Dumnezeu, pe care-l servesc fiind creștini, pe care-l contestă fiind tari.

Sănătatea mea se mai îndreptă.

Supravegherea politiei devine mai puțin dură. Încep să ies în curte, întovărășit de agent și evitând trecerea vizitatorilor spre spital. Primesc (clandestin) familia. Gardienii mei sunt sensibili, să zicem, la sentimente. Dar vedeam venind ziua când voi fi întors la închisoare. Privesc cu oroare această perspectivă, această cruzime a sortii. Judec sever soarta. Mă înșel asupra sufletului ei caritabil. Este mai puțin crudă, căci se apropie de mine îngerul morții, liberatoarea. O lipsa de precauțiune (întâmplătoare?) într-un examen clinic, declanșează subit o septicemie. Zilele îmi sunt în pericol. Familia mea obține autorizația să-mi fie aduși medici din afara spitalului, printre care ministrul Sănătății (Prof. Hortolomei) care acceptă, cu toată funcția lui. Ma examinează sub ochiul vigilent al agentului de Siguranță care supraveghează foarte de aproape pe medicul-ministru. Acesta îl pofteste să părăsească sala de operație. Protestând celalalt se precipita la telefon să se plângă sefului lui Parizianu împotriva ministrului.

Starea sănătății mele devine alarmantă. Se decide o intervenție chirurgicală. Totuși nici după aceasta temperatura nu cedează. Un abces de fixație cu doza masivă de terebentină ma salvează. Fusesem la doi pași de moarte. Dulcea, clementa moarte care te pune la adăpost de și mai rău. Cu patruzeci de ani mai târziu își va arata din nou fata. Mi-a făcut un semn discret de amicitie încercata: „- Nu încă. Pe curând! Avea înfățișare plăcută. Va reveni cu siguranță. Este o femeie care revine, dându-se tuturor, fidelă fiecăruia, cocheta, eternă.

Două luni între viața și moarte. Am trăit ore groaznice. Deasupra ușii un crucifix. Cu ochii lui de muribund, Iisus privea pe semenul sau. El, Fiul lui Dumnezeu și eu, fiul păcatului. Niciodată rugăciunea mea nu a fost mai arzătoare: „Eloi, Eloi lama sabachthani”. și a făcut să treacă paharul de la mine.

Mă simțeam foarte rău când un mișel de la Siguranța veni să-mi pună întrebări supărătoare. Mi-am adunat puterile și i-am aruncat cu dispreț:

— Du-te și spune-i ministrului dumitale Ghelmegeanu ca moartea va fi mai milostivă ca el și-i va lua plăcerea de a ma duce din nou la închisoare”.

Reveneam cu greutate la viață. Pierdusem patru sprezece kilograme. Sufeream mult. Moralul căzut. Familia o ducea greu. Boala mea atrăgea după sine cheltueli mari. Eram dominat de un sentiment de profundă tristețe și de inutilitate. Mai rău: de sentimentul că ești în

sarcina familiei tale, care ea însăși era privată de cele necesare. La vârsta creșterii, copiii mei nu aveau ce mânca.

Când am reușit să mă tin pe picioare, am încercat cu mare greutate să mă duc la capela spitalului agentul de siguranța permitându-mi în cele din urmă, în condiții aproape umilitoare. Dar eram așa de în afara și deasupra răutății umane. Nu vedeam decât florile care în timpul acestei luni binecuvântate împodobeau altarul de îndurare divină a Fecioarei. Restul nu era decât pulbere și mizerie. Sublima și teribilă forța a credinței în suferința atroce.

Era ultima zi a lunii Mai, luna Sfintei Mării. Ultima rugăciune și cea mai fierbinte. Ma întorceam de la capelă, plin de un indefinit sentiment de mila și de dragoste care mergea până la cei mai mizerabili care, fiind pe urmele mele spionau cece-nu murmura inima florilor de pe altarul Fecioarei. Spre supriinderea mea găsesc în camera pe mama tremurând toată, pe aceasta femeie cu aprigă voința.

— Ce se întâmplă, de ești în starea asta mamă?”

Îmi explica cum soțiile deținuților care se găseau și ei în aceeași situație ca mine în alte spitale, veniseră să o previna a din ordinul ministrului de Interne vom fi ridicați și duși din nou la închisoare în mare secret, a doua zi în zori. Ele aflaseră printr-o indiscreție a personalului din alt spital care fusese prevenit ca și administrația spitalului meu care, însa, păstrase secretul foarte strict, mila plecându-se la ordinul Cezarului.

Informațiile menționau o nouă noapte tragică pe foarte curând, ceea ce explica ordinul, urgenta, secretul, lașitatea unora, disperarea celorlalți. Dați-mi pacea înaintea mormântului, cel puțin o aparenta de pace!

Mama s-a dus imediat la președintele Consiliului, care, suprins de ceea ce afla, chemă el însuși la telefon pe ministrul de Interne Ghelmegeanu, care-i confirmă vestea.

— Cum, exclamă pe un tot iritat președintele Consiliului, treci peste ordinele mele? Iei inițiative pe care mi le ascunzi! Este posibil una ca asta?”.

La capătul firului celalalt se explica.

— Nu vreau sa stiu nimic”. – îi replica primul ministru- „deținuții politici sunt spitalizați din ordinul meu și vor rămâne pe loc. Revoca ordinul de deplasare”. Mâniat, închise telefonul. A doua zi dimineața, un soare radios strălucea deasupra spitalului.

Am aflat mai târziu ca noi, supraviețuitorii nopții sângeroase, ca și o mâna de oameni politici și de ziarști militând în favoarea unei orientări noi în politica externă, trebuia sa fim împușcați câteva zile mai târziu, pentru ca sa se oprească orice agitație în sensul acesta. Criminalii își reluau metodele. Evenimentele deciseră altfel.

În mai puțin de o luna eram liber la 23 Iunie. Cincisprezece zile mai târziu treceam de pe banca acuzaților pe banca ministerială, 8) la 8 Iulie 1940.

Viața mea va continua, surprinzător de diversă, de necrezut câteodată, totdeauna instabilă. – semnul zodiacului meu.

„Furchtlos und treu!”

— Sfârșitul primei părți -

Radu Budișteanu

— La 13 ani, în clasa III-a fusesem ales președintele Societății literare și științifice a Liceului Carol I din Craiova.

— Devino francez și vei fi într-o zi succesorul meu la catedră”, îmi spunea el.

— Când l-oi întâlni în Iad pe Miron sfântul cătușelor, o să-l călăresc în groapa cu smoală.

— Dacă vor fi și unii bălăcindu-se în bine care vor trece scrisul meu prin prizma lor crăpată, mă voi ruga lui Dumnezeu să nu le întunece mai tare biata, pseudominte, ci să le dea măcar un pic de adevăr în deșarta lor conștiință.

— Să fi văzut just, el care nu se înșela? Nu era oare aceeași optică potrivit căreia și-a disolvat partidul, iar, în închisoare fiind, a refuzat să evadeze? Asasinarea era pregătită și el o știa. Atunci ce? Jertfa supremă a Căpitanului sfințit prin jertfa creștină.

— Cum apa pe care ne-o dădeau s-o bem avea un gust și un miros greu de suportat, am răsturnat într-o zi butoiul descoperit și am constatat, că în el se găseau în afară de alte putregaiuri, bucăți de lemn, cuie și un bocanc rupt, infect, mizerabil al unui jandarm, căzut din tabloul lui Van Gogh, cu mirosul în plus.

— Am aflat mai târziu că fusesem șters de pe această listă, în condiții cu totul speciale, cu 50 de minute înainte, prin ordin telefonic.

— La propunerea camarazilor care duseseră tratativele cu Palatul, la care n-am participat fiind închis nu altfel, cum afirmă unii iresponsabili.

SFÂRȘIT